

Η πρόσληψη της γεωγραφικής ποικιλότητας σε κείμενα μαζικής κουλτούρας από μαθητές Δημοτικού

Δημήτρης Παπαζαχαρίου, Άννα Φτερνιάτη, Αργύρης Αρχάκης & Βάσια Τσάμη
Πανεπιστήμιο Πατρών

1. Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια μεταστροφή των σύγχρονων γλωσσολογικών θεωρητικών προσεγγίσεων προς το μεταδομισμό. Το ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάζεται όχι τόσο στους γλωσσικούς κανόνες και τους τύπους που συγκροτούν τα γλωσσικά συστήματα, αλλά στις σημειολογικές συμβάσεις των ίδιων των ομιλητών/τριών σε σχέση με το πώς ορίζεται το γλωσσικά «ορθό» και το πώς οριοθετείται μια ποικιλία (βλ. ενδ. Johnstone 2009). Οι σημειολογικές αυτές συμβάσεις ουσιαστικά αποτελούν τα *μεταπραγματολογικά στερεότυπα*, τα οποία διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των πεποιθήσεων και των γλωσσικών στάσεων των ομιλητών/τριών (βλ. ενδ. Agha 1998, 2004, 2007).

Στην παρούσα έρευνα θα μελετήσουμε τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα μαθητών/τριών Δημοτικού προς τη γεωγραφική ποικιλότητα, με στόχο να διαπιστώσουμε πώς αντιλαμβάνονται και ορίζουν τις γεωγραφικές ποικιλίες. Πιο αναλυτικά, θα μελετήσουμε τις πεποιθήσεις των παιδιών για το πλαίσιο αποδεκτότητας των γεωγραφικών ποικιλιών, δηλαδή σε ποιο γεωγραφικό πλαίσιο και σε ποιες επικοινωνιακές περιστάσεις θεωρούν ότι είναι αποδεκτή η χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών.

Η μελέτη μας ξεκινά με τον προσδιορισμό του όρου *μεταπραγματολογικά στερεότυπα* και το ρόλο που διαδραματίζουν στη διαμόρφωση των γλωσσικών στάσεων (εν. 2). Στη συνέχεια, ακολουθεί μια σύντομη ανασκόπηση των κοινωνιογλωσσολογικών ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί τόσο σε διεθνές επίπεδο, όσο και στην ελληνική πραγματικότητα για τις γλωσσικές στάσεις προς τη γεωγραφική ποικιλότητα (εν. 3). Ακολουθεί η περιγραφή της μεθοδολογίας για το σχεδιασμό της έρευνας και τη διαδικασία διεξαγωγής της (εν. 4). Στην ενότητα 5, παρουσιάζονται και συζητούνται τα ερευνητικά ευρήματα, ενώ η τελευταία ενότητα (εν. 6) περιλαμβάνει συμπερασματικές παρατηρήσεις για τα αποτελέσματα της ανάλυσης.

2. Γλωσσικές στάσεις και ο ρόλος των μεταπραγματολογικών στερεότυπων

Η παραδοσιακή γλωσσολογία, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη δομή της γλώσσας, υποστηρίζει ότι οι γλώσσες και οι γλωσσικές ποικιλίες αποτελούν ένα σύνολο σταθερών γλωσσικών κανόνων και συμβάσεων. Το γεγονός αυτό είχε ως αποτέλεσμα την αυστηρή γλωσσική οριοθέτηση και τη σύνδεση των γλωσσών και των γλωσσικών ποικιλιών με συγκεκριμένα γεωγραφικά ή/και κοινωνικά πλαίσια. Με άλλα λόγια, σύμφωνα με τη συγκεκριμένη θεωρητική τοποθέτηση, η γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιεί ένας/μία ομιλητής/τρια αντικατοπτρίζει τον τόπο καταγωγής του ή/και την κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει το άτομο αυτό (Hudson 1996: 22).

Ωστόσο, τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια τάση αμφισβήτησης των θέσεων της παραπάνω θεωρητικής προσέγγισης. Αποφυσικοποιείται η ιδέα της ύπαρξης διακριτών, οριοθετημένων και αυτόνομων γλωσσών και γλωσσικών ποικιλιών. Οι γλωσσικές ποικιλίες δεν ορίζονται ως παγιωμένες οντότητες, συμβεβλημένες με μία συγκεκριμένη γεωγραφική περιοχή ή με μία καθορισμένη κοινωνική κατηγορία (Otsuji & Pennycook 2010· Blommaert & Rampton 2011: 3-4). Ουσιαστικά, κάθε ομιλητής/τρια μέσω των γλωσσικών του επιλογών έχει τη δυνατότητα να κατασκευάσει, να διαμορφώσει και να συνθέσει το δικό του γλωσσικό ύφος, ανάλογα με την ταυτότητα που επιδιώκει να οικοδομήσει στην εκάστοτε επικοινωνιακή περίσταση. Κατ' επέκταση,

δεν είναι δυνατή (ή τουλάχιστον εύκολη) η οριοθέτηση μιας γλωσσικής ποικιλίας ούτε η εξαγωγή συμπερασμάτων για τα κοινωνικοπολιτισμικά χαρακτηριστικά ενός ατόμου με βάση τη γλωσσική ποικιλία που χρησιμοποιεί (Johnstone 2009: 159-160, 2011: 659-660).

Στο πλαίσιο αποφυσικοποίησης της ύπαρξης παγιωμένων γλωσσικών δομών, ενισχύονται οι κριτικές προσεγγίσεις σε σχέση με το τι ορίζουν οι ίδιοι/ες οι ομιλητές/τριες ως γλώσσα ή γλωσσική ποικιλία και πώς συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές καταλήγουν να γίνονται αντιληπτές ως γλωσσικές ποικιλίες. Έτσι, το ενδιαφέρον της σύγχρονης κοινωνιογλωσσολογικής έρευνας επικεντρώνεται όχι στο ποια είναι τα γεωγραφικά ή/και κοινωνικά όρια μιας ποικιλίας, αλλά στο ποιες είναι οι πεποιθήσεις των ίδιων των ομιλητών/τριών για τη λειτουργία και το γεωγραφικό ή/και κοινωνικό πλαίσιο μιας ποικιλίας. Δίνεται λοιπόν ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη των γλωσσικών στάσεων των ομιλητών/τριών (βλ. μεταξύ άλλων Baker 1992: 10-11· Κακριδή-Φερράρι 2007).

Οι γλωσσικές στάσεις διαμορφώνονται από απόψεις για τη φύση και τα χαρακτηριστικά των γλωσσών, δηλαδή σχετίζονται με τις προκαταλήψεις και τα στερεότυπα που αφορούν τον τρόπο συγκέντρωσης διαφόρων γλωσσικών στοιχείων. Χρησιμοποιώντας τους όρους των ανθρωπολόγων Silverstein (1993, 2003) και Agha (1998, 2004, 2007), θα λέγαμε ότι οι γλωσσικές στάσεις απορρέουν από τις *γλωσσικές ιδεολογίες* (language ideologies) ή τα *μεταπραγματολογικά στερεότυπα* (metapragmatic stereotypes) που διαμορφώνουν οι ομιλητές/τριες για διάφορα γλωσσικά φαινόμενα. Τα στερεότυπα αυτά κατά τον Agha (1998: 151-152, 2004: 25-27, 2007: 150-151, 154) αποτελούν τα εσωτερικευμένα μοντέλα αξιολόγησης των ομιλητών/τριών για τις γλωσσικές ποικιλίες και τη χρήση τους. Έτσι, οι ομιλητές/τριες βασισμένοι σε μεταπραγματολογικά στερεότυπα εκφέρουν στάσεις και αξιολογικές κρίσεις για το πώς λειτουργούν κάθε φορά συγκεκριμένες γλωσσικές επιλογές. Τα στερεότυπα αυτά προκύπτουν κατά τη γλωσσική χρήση και την αξιολόγησή της, βρίσκονται σε κοινωνική κυκλοφορία και επηρεάζουν τη διεπίδραση μεταξύ των ομιλητών/τριών μιας γλωσσικής κοινότητας. Οι ομιλητές/τριες, λαμβάνοντας υπόψη συγκεκριμένα μεταπραγματολογικά στερεότυπα, είτε εκφράζουν άμεσα την άποψή τους για διάφορα γλωσσικά στοιχεία χαρακτηρίζοντάς τα ως «σωστά», «λανθασμένα», «κατάλληλα», «ακατάλληλα», «συνηθισμένα», «ασυνήθιστα» κ.ο.κ. είτε εκφράζουν έμμεσα την αξιολογική τους κρίση συνδέοντας συγκεκριμένα γλωσσικά στοιχεία με συγκεκριμένα κοινωνικά χαρακτηριστικά ή/και επικοινωνιακές περιστάσεις. Για παράδειγμα, σύμφωνα με κοινωνιογλωσσολογικά πορίσματα, οι ομιλητές/τριες συνδέουν τη χρήση γεωγραφικών ποικιλιών κατεξοχήν με άτομα που εξασκούν χειρωνακτικού τύπου εργασίες (βλ. Halliday & Hassan 1985: 42). Ουσιαστικά λοιπόν, οι ίδιες οι πεποιθήσεις των ομιλητών/τριών προϋποτίθενται στην αξιολόγηση των γλωσσικών στοιχείων και στην ομαδοποίησή τους, καταγράφοντάς τα ως γλωσσικές ποικιλίες. Με άλλα λόγια, τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα των ομιλητών/τριών αποτελούν τον καθοριστικό παράγοντα διαμόρφωσης των ορίων μιας γλωσσικής ποικιλίας.

Οι ομιλητές/τριες διαμορφώνουν τις γλωσσικές τους πεποιθήσεις υπό την έντονη επίδραση των γλωσσικών ιδεολογιών που κυκλοφορούν στην κοινότητά τους. Στην ελληνική πραγματικότητα, όπως και στα περισσότερα δυτικά έθνη-κράτη, κυρίαρχο μεταπραγματολογικό στερεότυπο αποτέλεσε (και συνεχίζει να αποτελεί) η προώθηση της γλωσσικής ομογενοποίησης και η περιθωριοποίηση της γλωσσικής ποικιλότητας. Η γλωσσική ομοιογένεια βασίζεται στην αντίληψη ότι οι γλώσσες και οι ποικιλίες θεωρούνται αυστηρά οριοθετημένα συστήματα, που χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένους και επίσης οριοθετημένους κοινωνικούς σχηματισμούς (Blommaert & Rampton 2011: 1, 4· Busch 2012: 506-507). Για την επίτευξη της γλωσσικής ομοιογένειας καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν συγκεκριμένοι θεσμοί εξουσίας, όπως τα Μ.Μ.Ε. και η εκπαίδευση. Ο λόγος των Μ.Μ.Ε. συχνά ορίζει ως προσδοκώμενη γλωσσική συμπεριφορά την ευθυγράμμιση των τηλεοπτικών χαρακτήρων με τη γλωσσική ομοιογένεια και τα μεταπραγματολογικά στερεότυπά της (βλ. ενδ. Stuart-Smith 2006: 141, 148). Μάλιστα, στα ελληνικά Μ.Μ.Ε. οι τηλεοπτικοί χαρακτήρες οι οποίοι αναπαρίστανται να μη συντονίζονται με την κυρίαρχη γλωσσική ιδεολογία συχνά στοχοποιούνται χιουμοριστικά (βλ. σχετ. Παύλου 1997· Archakis κ.ά. 2014).

Στο πλαίσιο αυτό, θα επιχειρήσουμε να διαπιστώσουμε πώς οι ομιλητές, λειτουργώντας στο πλαίσιο συγκεκριμένων μεταπραγματολογικών στερεοτύπων, διαμορφώνουν τις γλωσσικές στάσεις τους, αξιολογούν μια ποικιλία και οριοθετούν το πλαίσιο καταλληλότητας χρήσης της. Στο επόμενο κεφάλαιο θα παρουσιάσουμε τα πορίσματα των ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί τόσο σε διεθνές όσο και σε ελληνικό επίπεδο για τις γλωσσικές στάσεις των ομιλητών προς διάφορες γεωγραφικές ποικιλίες.

3. Γλωσσικές στάσεις προς γεωγραφικές ποικιλίες: Ερευνητικά πορίσματα

Από τις πρώτες έρευνες της κοινωνιογλωσσολογίας δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη μελέτη των στάσεων των ομιλητών/τριών απέναντι στη γεωγραφική ποικιλία που οι ίδιοι/ες χρησιμοποιούν ή απέναντι σε γεωγραφικές ποικιλίες άλλων κοινοτήτων. Οι μελέτες αυτές έδειξαν ότι οι πληροφορητές/τριες συνδέουν τη χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών με το επαρχιακό περιβάλλον (βλ. ενδ. Inoue 1999: 154-156· Rensink 1999: 25· Diercks 2002: 63). Οι τύποι της νόρμας στην αντίληψη των ομιλητών/τριών ήταν συνδεδεμένοι με το επίσημο ύφος, ενώ τα διαλεκτικά στοιχεία θεωρούνταν πιο κατάλληλα για ανεπίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις (Preston 2003).

Στην ελληνική πραγματικότητα, πλήθος ερευνών έχουν ασχοληθεί με τις γλωσσικές στάσεις προς τις γεωγραφικές ποικιλίες και κυρίως προς την κυπριακή διάλεκτο. Τα ευρήματα των συγκεκριμένων ερευνών εμφανίζουν αρκετά κοινά σημεία με τις παρατηρούμενες γλωσσικές στάσεις των ομιλητών/τριών σε διεθνές επίπεδο. Πιο αναλυτικά, στο ελληνικό πλαίσιο, οι ομιλητές/τριες συνδυάζουν τις γεωγραφικές ποικιλίες κατεξοχήν με το περιβάλλον της επαρχίας, ενώ την ποικιλία που χρησιμοποιείται στις αστικές περιοχές με την Κοινή Νέα Ελληνική -στο εξής Κ.Ν.Ε. (Κουρδής 1997, 2002, 2007: 89· Πλαδή 2001· Παπας 2006· Παπάς 2008). Οι γεωγραφικές ποικιλίες έχουν επίσης συνδεθεί περισσότερο με ανεπίσημα επικοινωνιακά πλαίσια και θεωρείται ότι χρησιμοποιούνται σε συζητήσεις για διαπροσωπικά και καθημερινά θέματα με οικεία, συγγενικά ή φιλικά πρόσωπα (Κουρδής 1997, 2002· Πλαδή 2001). Αξίζει να τονίσουμε ότι η χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών στα περιβάλλοντα αυτά έχει συχνά θετικές αξιολογήσεις, καθώς στην αντίληψη των ομιλητών/τριών σχετίζεται με την ενδυνάμωση των κοινωνικών δεσμών μεταξύ των συνομιλητών/τριών, την αλληλεγγύη και την επιβεβαίωση του αισθήματος του «ανήκειν» σε μία κοινωνική ομάδα (Πλαδή 2001· Κουρδής 2007: 88, 130-131). Από την άλλη, η Κ.Ν.Ε. είναι συνδεδεμένη με θεσμοποιημένες και επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, όπως είναι τα Μ.Μ.Ε. και η εκπαίδευση (Πλαδή 2001· Κουρδής 2007: 98). Οι Έλληνες ομιλητές/τριες φαίνεται να εμφανίζουν αρνητική στάση προς τη χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών σε επίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα είτε χαρακτηρίζοντας το συγκεκριμένο τρόπο ομιλίας ως «μη σωστό» είτε δείχνοντας προτίμηση προς την πρότυπη γλώσσα (Κουρδής 1997, 2002· Πλαδή 2001· Παπας 2008). Μάλιστα, η χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών σε επίσημες επαγγελματικές επικοινωνιακές περιστάσεις μπορεί να αποτελέσει μειονέκτημα για τη σταδιοδρομία και την κοινωνική ανέλιξη του/της διαλεκτόφωνου/ης ομιλητή/τριας, καθώς αξιολογείται ως έλλειψη μόρφωσης (Κουρδής 2007: 88-89· Παπας 2006· Παπάς 2008).

Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάζεται και στις γλωσσικές στάσεις των ομιλητών/τριών στην κυπριακή πραγματικότητα, καθώς η Κυπριακή είναι εκεί συνδεδεμένη με επαρχιακά και ανεπίσημα περιβάλλοντα (Παύλου 1997· Sciriha 1995· Παπαρηνίου 1998, 2001). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα ευρήματα των ερευνών της Ioannidou (2009), η οποία διαπίστωσε την έντονη παρουσία της διαλέκτου στο κυπριακό εκπαιδευτικό πλαίσιο. Ωστόσο, η χρήση της αφορούσε κατεξοχήν «ανεπίσημες» σχολικές περιστάσεις επικοινωνίας, οι οποίες σχετίζονταν με την οργάνωση της τάξης και με ανεπίσημα σχόλια και συζητήσεις εκτός της «κύριας διδασκαλίας». Στις επικοινωνιακές περιστάσεις της κύριας διδασκαλίας γινόταν χρήση της πρότυπης, καθώς ήταν άμεσα συνδεδεμένη με την επισιμότητα. Οι εκπαιδευτικοί φαίνεται να λειτουργούν «ανεκτικά»

προς τη χρήση της Κυπριακής και η «ανοχή» αυτή ουσιαστικά ισοδυναμεί με συμβολική απαξίωσή της (Τσιπλάκου 2007). Στην Κύπρο, το κράτος ενθαρρύνει την εκπαίδευση στην Κ.Ν.Ε., επειδή αποτελεί ένα ισχυρό μέσο σύνδεσης των ελληνοκυπρίων με την Ελλάδα διαμορφώνοντας ένα πλαίσιο γλωσσικής ομογενοποίησης. Η συγκεκριμένη γλωσσική πολιτική διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση των γλωσσικών στάσεων των μαθητών, καθώς έρευνες με δείγμα Κύπριους/ες μαθητές/τριες Νηπιαγωγείου (Kounnari 2006) και Δημοτικού (Pavliou 1999) αναδεικνύουν την αρνητική στάση τους προς την Κυπριακή.

Συνοψίζοντας, στην ελληνική και κυπριακή πραγματικότητα, κυρίαρχη πεποίθηση των ομιλητών/τριών είναι ότι οι γεωγραφικές ποικιλίες χρησιμοποιούνται κατεξοχήν σε επαρχιακά και ανεπίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα, ενώ η χρήση της πρότυπης συνδέεται με τις επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις. Οι ομιλητές/τριες αποδίδουν στη χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών τόσο αρνητικούς όσο και θετικούς αξιολογικούς χαρακτηρισμούς. Οι αρνητικές αξιολογήσεις κυριαρχούν όταν οι γεωγραφικές ποικιλίες χρησιμοποιούνται σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, ενώ η χρήση τους σε ανεπίσημα επικοινωνιακά πλαίσια έχει συχνά θετικές αξιολογήσεις, καθώς αποτελούν στην αντίληψη των ομιλητών/τριών ενδείκτη εγγύτητας και αλληλεγγύης μεταξύ των συνομιλητών/τριών.

Στην παρούσα μελέτη θα εστιάσουμε στα μεταπραγματολογικά στερεότυπα που κυριαρχούν στην αντίληψη των μαθητών/τριών Δημοτικού για τη γεωγραφική ποικιλότητα. Λαμβάνοντας υπόψη τα ευρήματα των παραπάνω ερευνών, θα διερευνήσουμε κατά πόσο στα παιδιά κυριαρχεί η πεποίθηση ότι η χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών συνδέεται με επαρχιακά περιβάλλοντα και με ανεπίσημα επικοινωνιακά πλαίσια.

4. Μεθοδολογία

4.1 Επιλογή των δεδομένων

Ως ερέθισμα (stimulus) για την εκμείευση των στάσεων των παιδιών χρησιμοποιήσαμε τηλεοπτικά κείμενα μαζικής κουλτούρας.¹ Τα συγκεκριμένα κείμενα επιδιώξαμε να εντάσσονται στις προτιμήσεις των μαθητών/τριών της Ε' και ΣΤ' Δημοτικού (βλ. Tsami κ.ά. 2014), εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο ότι οι μαθητές/τριες θα έχουν έρθει κατ' επανάληψη σε επαφή με τις προς μελέτη αναπαριστώμενες γλωσσικές ποικιλίες στα κείμενα αυτά. Με αυτόν τον τρόπο, διασφάλισαμε ότι οι μαθητές/τριες θα εκφράσουν γλωσσικές στάσεις προς τις αναπαριστώμενες ποικιλίες, καθώς η έλλειψη επαφής/τριβής με τα κείμενα αυτά θα μπορούσε να έχει ως αποτέλεσμα τη μη εμφάνιση γλωσσικών στάσεων.

Συγκεκριμένα, για τη μελέτη των γλωσσικών στάσεων των μαθητών/τριών προς τη γεωγραφική ποικιλότητα αξιοποιήσαμε στιγμιότυπα από μια δημοφιλή διαφήμιση γνωστής εταιρείας κινητής τηλεφωνίας (Vodafone), η οποία προβλήθηκε στην ελληνική τηλεόραση την τηλεοπτική χρονιά 2011-2012. Στη διαφήμιση αναπαρίσταται το ειδύλλιο μεταξύ δύο νέων διαλεκτόφωνων αγροτών, του Κίτσου και της Τασούλας, σε ένα χωριό (Archakis κ.ά. 2014). Η αναπαριστώμενη γεωγραφική ποικιλία που χρησιμοποιούν οι πρωταγωνιστές της διαφήμισης δεν είναι μια σαφώς καθορισμένη γλωσσολογικά ποικιλία, αλλά αποτελεί έναν τρόπο αναπαράστασης του Έλληνα επαρχιώτη με βορειοελλαδίτικα διαλεκτικά στοιχεία, όπως στένωση των άτονων [e] και [o] σε [i] και [u] αντίστοιχα και αποκοπή των άτονων ψιλών φωνηέντων [i] και [u] (βλ. σχετικά Κοντοσόπουλος 2008: 92-108).

¹ Ως κείμενα προερχόμενα από τη μαζική κουλτούρα ορίζονται εκείνα τα κείμενα που έχουν αποδέκτη το ευρύ καταναλωτικό κοινό. Τέτοιου είδους παραδείγματα αποτελούν οι τηλεοπτικές σειρές, οι διαφημίσεις, οι ταινίες και τα τραγούδια (βλ. σχ. Στάμου 2012).

4.2 Επιλογή του δείγματος

Η επιλογή του δείγματος βασίζεται στη *στρωματοποιημένη τυχαία δειγματοληψία* (stratified random sampling), καθώς το δείγμα συνελήγη με τρόπο ώστε να υπάρχει διαστρωμάτωση ως προς το κοινωνικό επίπεδο των μαθητών/τριών, ανάλογα με την περιοχή στην οποία λειτουργεί το σχολείο που φοιτούν (βλ. Robson 2007: 310-311).

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το Μάιο του 2013 σε τέσσερα δημόσια σχολεία της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ευρύτερη περιοχή του νομού Αχαΐας. Συνολικά επελέγησαν 96 μαθητές/τριες Ε' και ΣΤ' Δημοτικού (11-12 ετών). Τα τέσσερα σχολεία κατηγοριοποιούνται, ανάλογα με το κοινωνικό επίπεδο της περιοχής στην οποία εντοπίζονται, σε χαμηλό (2 σχολεία, 29 μαθητές), μέτριο (1 σχολείο, 20 μαθητές) και υψηλό (1 σχολείο, 25 μαθητές). Η συγκεκριμένη κατηγοριοποίηση επιβεβαιώθηκε στατιστικά (Anova Test, Sig = 0.000) μέσω του εκπαιδευτικού επιπέδου των γονιών, όπως αποτυπώθηκε στο μέσο όρο δεκάβαθμης κλίμακας.² Πιο αναλυτικά, το σχολείο με το υψηλό κοινωνικό επίπεδο βρίσκεται πολύ κοντά στο Πανεπιστήμιο Πατρών και οι γονείς του μεγαλύτερου μέρους των μαθητών/τριών του σχολείου ανήκουν στο διδακτικό και διοικητικό προσωπικό του Πανεπιστημίου. Το σχολείο μεσαίου κοινωνικού επιπέδου βρίσκεται σε αστική περιοχή με πληθυσμό εργατικής και υπαλληλικής απασχόλησης. Τα σχολεία που θεωρείται ότι λειτουργούν σε περιοχές χαμηλού κοινωνικού επιπέδου βρίσκονται σε χωριά της ορεινής Αχαΐας με πληθυσμό κυρίως αγροτικής και εργατικής απασχόλησης.

Εκτός από τον παράγοντα του κοινωνικού επιπέδου της περιοχής του σχολείου, οι υπόλοιπες ανεξάρτητες μεταβλητές που χαρακτηρίζουν τους/τις μαθητές/τριες είναι το φύλο (Αγόρια: 55,21% Κορίτσια: 44,79%), η σχολική επίδοση των παιδιών στο γλωσσικό μάθημα (Υψηλή: 56,25%, Μέτρια: 26,04%, Χαμηλή: 17,71%) και η εθνοτική προέλευση.³

4.3 Εργαλείο ανίχνευσης στάσεων και διαδικασία διεξαγωγής της έρευνας

Κατά τη διάρκεια διεξαγωγής της έρευνας, οι μαθητές/τριες παρακολουθούσαν τρία τηλεοπτικά αποσπάσματα διάρκειας περίπου 2 λεπτών το καθένα, το ένα εκ των οποίων ήταν η διαφήμιση της *Vodafone* με πρωταγωνιστές τον Κίτσο και την Τασούλα (βλ. σχετικά ενότητα 4.1).⁴ Για τη συλλογή των ευρημάτων της έρευνάς μας αξιοποιήσαμε το ανώνυμο ερωτηματολόγιο. Σχεδιάστηκαν δύο ερωτηματολόγια, ένα για τους/τις μαθητές/τριες και ένα για τους γονείς τους. Στο ερωτηματολόγιο των μαθητών/τριών διατυπώνονται ερωτήσεις κλειστού τύπου, ορισμένες από τις οποίες αξιοποιούνται στο παρόν άρθρο. Το ερωτηματολόγιο των γονιών ήταν μονοσέλιδο και αποσκοπούσε στον προσδιορισμό του μορφωτικού επιπέδου της οικογένειας, μέσω κλειστών ερωτήσεων (βλ. επίσης ενότητα 4.2).

Πιο αναλυτικά, στις προς ανάλυση ερωτήσεις τα παιδιά καλούνταν να επιλέξουν σε ποια ή σε ποιες γεωγραφικές περιοχές (αστικές, ημιαστικές και επαρχιακές) θα ανέμεναν να ακούσουν μια γεωγραφική ποικιλία, αντίστοιχη με αυτή που χρησιμοποιούν οι πρωταγωνιστές της διαφήμισης. Οι

² Η εκπαίδευση των γονιών κατηγοριοποιήθηκε σε δεκάβαθμη κλίμακα, όπου 1 = καμία εκπαίδευση ή λίγες τάξεις του δημοτικού, 2 = πρωτοβάθμια εκπαίδευση, 3 = έναρξη αλλά όχι ολοκλήρωση του γυμνασίου, 4 = ολοκλήρωση του γυμνασίου, 5 = έναρξη αλλά όχι ολοκλήρωση του λυκείου, 6 = ολοκλήρωση του λυκείου, 7 = έναρξη αλλά όχι ολοκλήρωση τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, 8 = κάτοχος τίτλου από τεχνολογικό ίδρυμα (Τ.Ε.Ι), 9 = κάτοχος πτυχίου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, 10 = κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου ή διδακτορικού.

³ Σε σχέση με τη μεταβλητή της εθνοτικής προέλευσης, το 13,56% του συνολικού δείγματος αποτελείται από μαθητές/τριες αλβανικής, βουλγαρικής, ρουμανικής, ουκρανικής καταγωγής και από έναν μαθητή Ρομά. Ωστόσο, δεν θα μελετήσουμε το συγκεκριμένο παράγοντα, καθώς η πολύ μικρή εκπροσώπηση καθεμιάς από τις παραπάνω εθνοτικές ομάδες δεν μας επιτρέπει να εξαγάγουμε ασφαλή συμπεράσματα για τις γλωσσικές στάσεις των μαθητών/τριών που δεν είναι ελληνικής καταγωγής.

⁴ Στην παρούσα έρευνα, θα εστιάσουμε στα ευρήματα που προκύπτουν από τη συγκεκριμένη μόνο διαφήμιση. Γι' αυτό το λόγο δεν γίνεται εκτενής αναφορά στα δύο άλλα τηλεοπτικά κείμενα τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για την ανίχνευση των γλωσσικών στάσεων των παιδιών.

μαθητές/τριες καλούνταν επίσης να επιλέξουν από ένα εύρος επίσημων και ανεπίσημων επικοινωνιακών περιστάσεων σε ποια ή σε ποιες θα θεωρούσαν πιο πιθανή τη χρήση μιας γεωγραφικής ποικιλίας, αντίστοιχης με αυτή που χρησιμοποιούν ο Κίτσος και η Τασούλα.

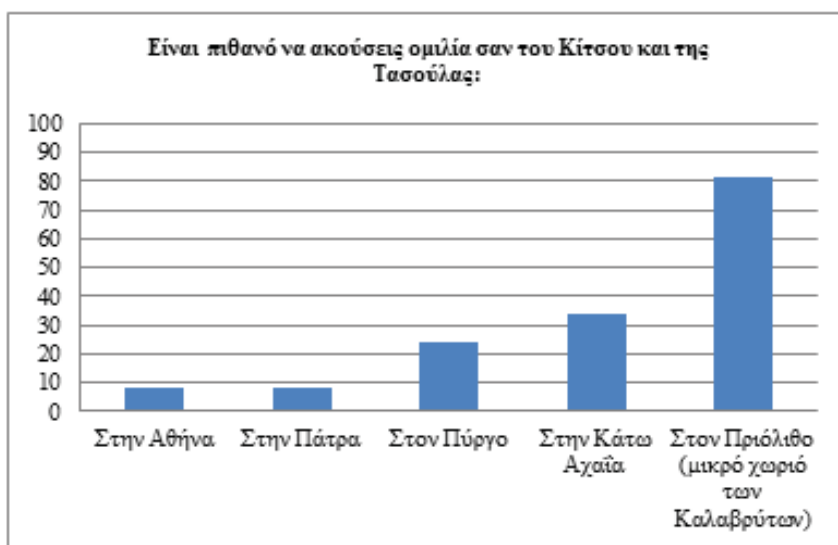
Οι μαθητές/τριες ρωτήθηκαν επιπλέον σε ποιο βαθμό θεωρούσαν πιθανό να ακούσουν κάποιον δάσκαλο, γιατρό, δημοσιογράφο να χρησιμοποιεί στην επικοινωνιακή περίσταση του εργασιακού του περιβάλλοντος τη γεωγραφική ποικιλία που χρησιμοποιούν οι τηλεοπτικοί χαρακτήρες της διαφήμισης. Στις ερωτήσεις αυτής της κατηγορίας οι απαντήσεις των μαθητών/τριών ήταν καταχωρημένες σε μια τετράβαθμη κλίμακα (1=Καθόλου, 2=Λίγο, 3=Πολύ, 4=Πάρα πολύ).

Η συλλογή των δεδομένων διήρκεσε περίπου ένα μήνα. Τα ερωτηματολόγια, μετά από πιλοτική εφαρμογή, συμπληρώθηκαν στα σχολεία του δείγματος από τους μαθητές/τριες με την παρουσία του/της δασκάλου/ας τους και μιας ερευνήτριας. Το στοιχείο της σχολικής επίδοσης κάθε μαθητή/τριας στο γλωσσικό μάθημα συμπληρώθηκε από τους εκπαιδευτικούς.

5. Αποτελέσματα

Στην παρούσα ενότητα θα παρουσιάσουμε τα αποτελέσματα μέρους της έρευνάς μας, αναδεικνύοντας τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα που κυριαρχούν στην αντίληψη μαθητών/τριών Δημοτικού για τη γεωγραφική ποικιλότητα. Στόχος μας είναι να απαντήσουμε σε ποιο γεωγραφικό πλαίσιο και σε ποιες επικοινωνιακές περιστάσεις θεωρούν οι μαθητές/τριες ότι είναι αποδεκτή η χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών. Η στατιστική ανάλυση των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με το στατιστικό πακέτο SPSS 20.0.

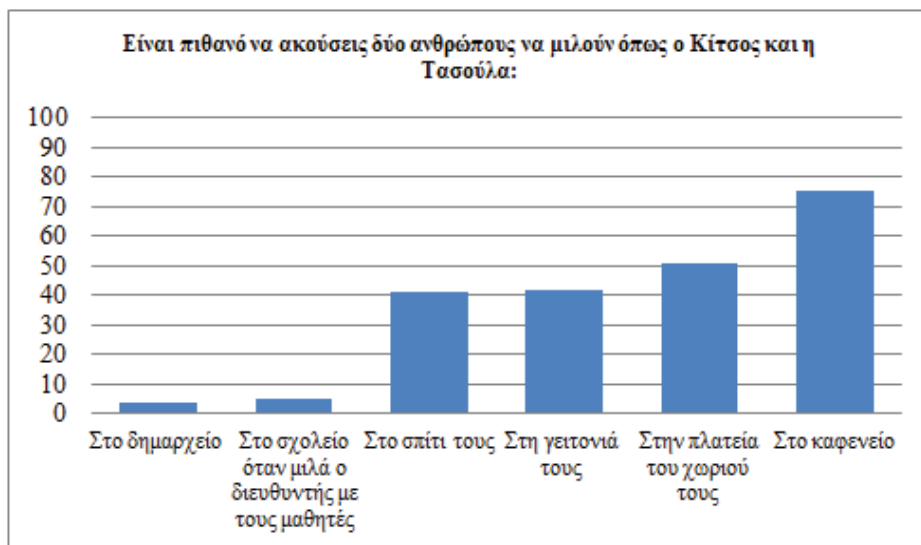
Ως προς το γεωγραφικό πλαίσιο αποδεκτότητας μιας γεωγραφικής ποικιλίας, ο πίνακας 1 δείχνει ότι η πλειοψηφία των παιδιών του δείγματος θεωρούν ότι όσο πιο επαρχιακή είναι μια περιοχή τόσο πιο αναμενόμενη είναι η χρήση της υπό μελέτη διαλεκτικής ποικιλίας. Πιο αναλυτικά, οι μαθητές/τριες φαίνεται να μη θεωρούν αναμενόμενη τη χρήση της διαλέκτου σε μεγάλες πόλεις με έντονη αστική παράδοση, όπως η Αθήνα και η Πάτρα, επιλέγοντας σε πολύ μικρά ποσοστά (8%) τις περιοχές αυτές ως πιθανές για να ακούσουν γεωγραφική ποικιλία αντίστοιχη με αυτή της τηλεοπτικής διαφήμισης. Ακολουθούν με υψηλότερα ποσοστά οι επαρχιακές πόλεις, όπως ο Πύργος (24%), και οι κωμοπόλεις, όπως η Κάτω Αχαΐα (34%). Τέλος, σε ιδιαίτερα υψηλό ποσοστό (81%) οι μαθητές/τριες του δείγματός μας δηλώνουν ότι αναμένουν τη χρήση μιας γεωγραφικής ποικιλίας στο χωριό. Το Related-Samples Friedman's Two-Way Analysis of Variance by Ranks έδειξε ότι τα παραπάνω αποτελέσματα είναι στατιστικά σημαντικά (Sig.= 0.000).

Πίνακας 1: Γεωγραφικές περιοχές που αναμένεται η χρήση της διαλέκτου

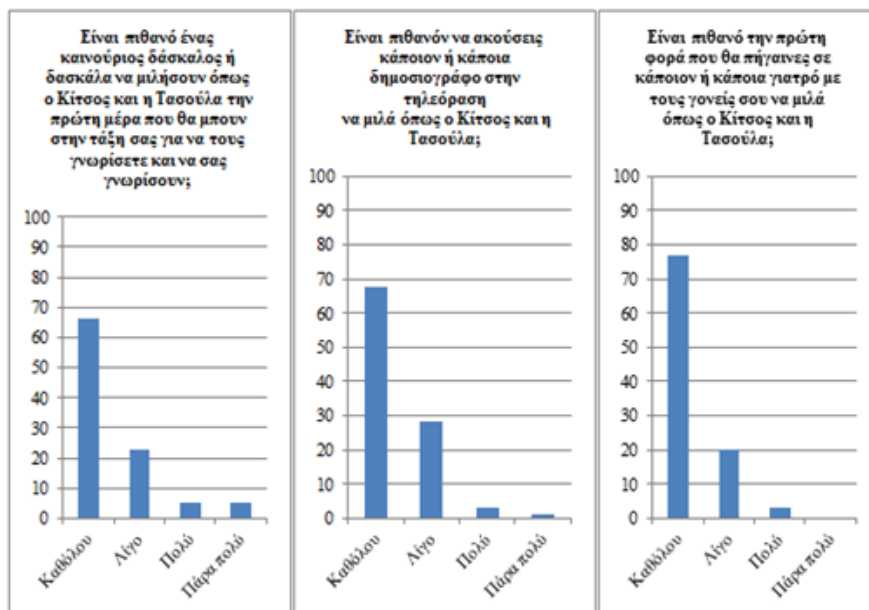
Όσον αφορά στις επικοινωνιακές περιστάσεις χρήσης της γεωγραφικής ποικιλίας, στον πίνακα 2 παρατηρούμε ότι οι μαθητές/τριες δεν αναμένουν τη χρήση της διαλέκτου στο δημαρχείο και το σχολείο, σημειώνοντας ποσοστά μόλις 4% και 5%, αντίστοιχα. Με άλλα λόγια, οι μαθητές/τριες έχουν συνδέσει το περιβάλλον του δημαρχείου και του σχολείου με επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, θεωρώντας ότι σε αυτές είναι απαγορευτική η χρήση της διαλέκτου. Από την άλλη πλευρά, σε πιο ανεπίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα, όπως στο σπίτι τους (41%), στη γειτονιά τους (42%) και στην πλατεία του χωριού τους (51%) θεωρούν πιο πιθανό να συναντήσουν διαλεκτικό λόγο. Η στατιστική ανάλυση έδειξε ότι τα παιδιά θεωρούν το καφενείο το πιο αναμενόμενο επικοινωνιακό πλαίσιο για να ακούσουν μια γεωγραφική ποικιλία (75%). Ενδεχομένως, οι μαθητές/τριες να έχουν συνδέσει το περιβάλλον του καφενείου με μία συγκεκριμένη ομάδα ατόμων, τους ηλικιωμένους άνδρες, οι οποίοι είναι συχνά φορείς της παράδοσης και διατηρούν στο λόγο τους διάφορα διαλεκτικά στοιχεία (Κουρδής 1997, 2007: 75).

Η μη αναμενόμενη χρήση της διαλέκτου σε κοινωνικά περιβάλλοντα, όπως του δημαρχείου και του σχολείου, πιθανόν επίσης να αποδίδεται στο γεγονός ότι τα παιδιά έχουν συνδέσει τους συγκεκριμένους φορείς θεσμικής εξουσίας με την προσπάθεια επίτευξης της γλωσσικής ομοιογένειας, την προώθηση της πρότυπης γλώσσας και κατ' επέκταση τη χρήση της Κ.Ν.Ε. (πρβλ. Fairclough 1989: 56-58). Αντίθετα, στην αντίληψη των παιδιών το χωριό και το καφενείο φαίνεται να μην αποτελούν περιβάλλοντα στα οποία στιγματίζεται η χρήση της διαλέκτου, πιθανόν επειδή δεν εντάσσονται στους θεσμικούς φορείς που προωθούν τη γλωσσική ομογενοποίηση. Το Related-Samples Friedman's Two-Way Analysis of Variance by Ranks έδειξε ότι τα παραπάνω αποτελέσματα είναι στατιστικά σημαντικά (Sig.= 0.000).

Πίνακας 2: Επικοινωνιακές περιστάσεις χρήσης της γεωγραφικής ποικιλίας

Προκειμένου να εμβαθύνουμε περισσότερο στη χρήση της διαλέκτου σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, τα παιδιά ρωτήθηκαν αν θα περίμεναν να ακούσουν έναν δάσκαλο στην τάξη, έναν δημοσιογράφο στην τηλεόραση και έναν γιατρό στο ιατρείο του να χρησιμοποιεί ομιλία όπως αυτή του Κίτσου και της Τασούλας στη διαφήμιση της *Vodafone*. Τα παρακάτω τρία ιστογράμματα (3, 4 και 5) δείχνουν τη συντριπτικά αρνητική απάντηση των παιδιών και στις τρεις επικοινωνιακές περιστάσεις:

Πίνακες 3, 4, 5: Χρήση της γεωγραφικής ποικιλίας σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις

Και στις τρεις ερωτήσεις η απάντηση «καθόλου» δόθηκε από ποσοστό μεγαλύτερο του 65% των μαθητών/τριών (66,3%, 67,7% και 76,6% αντιστοίχα), ενώ ο συμψηφισμός του «καθόλου» και του «λίγο» (δηλαδή, των αρνητικών απαντήσεων) ξεπερνούσε το 89% (ειδικά στην περίπτωση του γιατρού έφτασε στο 96,8% των απαντήσεων, για το δημοσιογράφο 95,8% και για το δάσκαλο 89,2%). Το One-Sample Chi-Square Test έδειξε ότι τα παραπάνω αποτελέσματα είναι στατιστικά σημαντικά (Sig.= 0.000) και για τις τρεις ερωτήσεις.

Οι μαθητές/τριες φαίνεται να θεωρούν το ιατρείο ως το πιο απρόσμενο μέρος για να χρησιμοποιηθεί κάποια γεωγραφική ποικιλία. Μάλιστα, τα παιδιά του δείγματος φαίνεται να μην αναμένουν τη χρήση μιας αποκλίνουσας και χαμηλού κύρους γεωγραφικής ποικιλίας από τον ίδιο το φορέα κύρους, δηλαδή το γιατρό, τη στιγμή άσκησης της εξουσίας του. Έπεται ο δημοσιογράφος και τελευταίος ακολουθεί ο εκπαιδευτικός. Η παραπάνω ιεράρχηση των παιδιών πιθανόν να σχετίζεται με το γεγονός ότι με το δάσκαλο νοιώθουν μεγαλύτερο βαθμό οικειότητας και αμεσότητας, άρα θεωρούν πιο αναμενόμενο ο δάσκαλος να χρησιμοποιήσει γεωγραφική ποικιλία σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις. Αντίθετα, με το γιατρό ενδεχομένως να αισθάνονται πιο αποστασιοποιημένα, ίσως και εξαιτίας του φόβου προς το πρόσωπό του, οπότε στην περίπτωση αυτή θεωρούν ως λιγότερο πιθανή τη χρήση μιας γεωγραφικής ποικιλίας στο περιβάλλον του ιατρείου.

Συνοψίζοντας, τα ευρήματα της στατιστικής ανάλυσης δείχνουν ότι τα παιδιά έχουν συνδέσει τη χρήση της γεωγραφικής ποικιλίας με επαρχιακές περιοχές και με ανεπίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα, ενώ δεν αναμένουν τη χρήση της σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις και από άτομα υψηλού κύρους. Διαπιστώνουμε λοιπόν ότι για τα παιδιά του δείγματός μας οι γλωσσικές ποικιλίες ορίζονται ως στοιχεία συμβεβλημένα με συγκεκριμένα γεωγραφικά και επικοινωνιακά πλαίσια και με συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες. Τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι οι μαθητές/τριες μας είναι συντονισμένοι με τα κυρίαρχα μεταπραγματολογικά στερεότυπα που προβάλλουν τις γλωσσικές ποικιλίες ως αυστηρά οριοθετημένα συστήματα. Δεν φαίνεται δηλαδή να έχουν αμφισβητήσει την παραδοχή ύπαρξης διακριτών και αυτόνομων γλωσσικών ποικιλιών.

6. Συζήτηση-Συμπεράσματα

Τις τελευταίες δεκαετίες, οι θεωρητικές προσεγγίσεις που αμφισβητούν την ύπαρξη σταθερών και αμετάβλητων γλωσσικών δομών οδήγησαν στην εξέταση του τρόπου με τον οποίο οι ίδιοι οι ομιλητές/τριες ορίζουν την γλωσσική ποικιλία και του τρόπου με τον οποίο συγκεκριμένες

γλωσσικές επιλογές καταλήγουν να γίνονται αντιληπτές ως γλωσσικές ποικιλίες. Με άλλα λόγια, το ερευνητικό ενδιαφέρον της κοινωνιογλωσσολογίας επικεντρώνεται όχι στο ποια είναι τα γεωγραφικά ή/και κοινωνικά όρια μιας ποικιλίας, αλλά στο ποιες είναι οι πεποιθήσεις των ίδιων των ομιλητών/τριών για το γεωγραφικό ή/και κοινωνικό πλαίσιο λειτουργίας συγκεκριμένων γλωσσικών στοιχείων που εκλαμβάνονται ως ποικιλίες. Δίνεται λοιπόν έμφαση στις γλωσσικές στάσεις των ομιλητών/τριών, οι οποίες απορρέουν από τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα, δηλαδή τα εσωτερικευμένα μοντέλα αξιολόγησης των ομιλητών/τριών για τη χρήση συγκεκριμένων γλωσσικών στοιχείων.

Στο πλαίσιο αυτό, μελετήσαμε πώς οι μαθητές/τριες του Δημοτικού αντιλαμβάνονται και ορίζουν τις μη πρότυπες γεωγραφικές ποικιλίες. Στόχος μας ήταν να διαπιστώσουμε αν οριοθετούν μια γλωσσική ποικιλία ως προς το πλαίσιο καταλληλότητας της χρήσης της και ποια μεταπραγματολογικά στερεότυπα συντελούν στη διαμόρφωση της οριοθέτησης αυτής.

Τα ευρήματα αυτά δείχνουν ότι οι μαθητές/τριες μας είναι συντονισμένοι με τα κυρίαρχα μεταπραγματολογικά στερεότυπα που προβάλλουν τις γλωσσικές ποικιλίες ως αυστηρά οριοθετημένα συστήματα. Οι μαθητές/τριες δηλαδή δεν φαίνεται να έχουν αμφισβητήσει την παραδοχή ύπαρξης διακριτών και αυτόνομων γλωσσικών ποικιλιών. Ουσιαστικά, για τα παιδιά του δείγματός μας οι γλωσσικές ποικιλίες ορίζονται ως στοιχεία συμβεβλημένα με συγκεκριμένα γεωγραφικά και επικοινωνιακά πλαίσια και με συγκεκριμένες κοινωνικές κατηγορίες. Η κυριαρχία στην αντίληψη των παιδιών του μεταπραγματολογικού αυτού στερεοτύπου μπορεί να εξειδικευθεί στις ακόλουθες θέσεις:

- (α) Ο διαλεκτικός λόγος έχει συνδεθεί στην αντίληψη των μαθητών/τριών με τη χρήση του σε επαρχιακές περιοχές.
- (β) Οι μαθητές/τριες συνδέουν τη χρήση της διαλέκτου με ανεπίσημα επικοινωνιακά περιβάλλοντα. Αντίθετα, τα παιδιά θεωρούν μη αναμενόμενη και σχεδόν απαγορευτική τη χρήση των γεωγραφικών ποικιλιών σε επίσημες επικοινωνιακές περιστάσεις, οι οποίες συνδέονται με θεσμούς εξουσίας, όπως το δημαρχείο και το σχολείο.

Οι γλωσσικές αυτές στάσεις των μαθητών/τριών του δείγματός μας ευθυγραμμίζονται με ευρήματα τόσο της διεθνούς βιβλιογραφίας (βλ., μεταξύ άλλων, Diercks 2002· Preston 2003) όσο και με αντίστοιχα από την ελληνική (βλ. Κουρδή 1997, 2002, 2007· Πλαδή 2001· Papas 2006· Παπά 2008) και κυπριακή πραγματικότητα (βλ. Παύλου 1997· Sciriha 1995· Papapanlou 1998, 2001· Ioannidou 2009).

Οι απαντήσεις των μαθητών/τριών στη μελέτη στάσεων που διεξαγάγαμε δείχνει ότι, ήδη από το τέλος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, τα παιδιά επηρεάζονται από τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα και τις ιδεολογίες που αναπαράγουν τα ελληνικά Μ.Μ.Ε., στοχεύοντας στην προώθηση της πρότυπης γλωσσικής ποικιλίας και το στιγματισμό των γεωγραφικών ποικιλιών (Παύλου 1997· Archakis κ.ά. 2014). Τέτοιου είδους διαπιστώσεις θεωρούμε ότι συμβάλλουν στην ανάδειξη της αναγκαιότητας να αναπτύξουν οι μαθητές/τριες τον κριτικό τους γραμματισμό, ώστε να είναι σε θέση να ανιχνεύουν και να μην αποδέχονται άκριτα τα μεταπραγματολογικά στερεότυπα που διαδίδονται μέσα από τα κείμενα μαζικής κουλτούρας και επηρεάζουν τις γλωσσικές στάσεις τους.

Ευχαριστίες

Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους. Πιο συγκεκριμένα, η παρούσα εργασία χρηματοδοτείται από το ερευνητικό πρόγραμμα Θαλής (2011-2015), με τίτλο: «Γλωσσική ποικιλότητα και γλωσσικές ιδεολογίες στα κείμενα μαζικής κουλτούρας: σχεδιασμός, ανάπτυξη και αξιολόγηση παιδαγωγικού υλικού για την ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής

επίγνωσης» (Υπουργείο Παιδείας & Θρησκευμάτων, Πολιτισμού & Αθλητισμού, Κωδικός ID: MIS 375599).
Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τη συνάδερφο Β. Τσάκωνα για τις πολύ χρήσιμες υποδείξεις της.

Βιβλιογραφία

- Agha, A. (1998) Stereotypes and registers in honorific language. *Language in society* 27 (2): 151-193.
- Agha, A. (2004) Registers of language. Στο: A. Duranti (επιμ.), *A companion to linguistic anthropology*. Oxford & New York: Blackwell, 23-45.
- Agha, A. (2007) *Language and social relations*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Archakis, A., Lampropoulou, S., Tsakona, V. & V. Tsami (2014) Linguistic varieties in style: humorous representation in Greek mass culture texts. *Discourse, context & media* 3 (1): 46-55.
- Baker, C. (1992) *Attitudes and language*. Clevedon, Bristol & Adelaide: Multilingual Matters.
- Blommaert, J. & B. Rampton (2011) Language and superdiversity. *Diversities* 13 (2): 1-20.
- Busch, B. (2012) The linguistic repertoire revisited. *Applied linguistics* 33 (5): 503-523.
- Diercks, W. (2002) Mental maps: linguistic-geographic concepts. Στο: D. Daniel & D.R. Preston (επιμ.), *Handbook of perceptual dialectology*, τ. 2. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 51-70.
- Fairclough, N. (1989) *Language and power*. London & New York: Longman.
- Halliday, M. A. K. & R. Hasan (1985) *Language, context and text: aspects of language in a social-semiotic perspective*. Geelong & Victoria: Deakin University Press.
- Hudson, R. A. (1996) *Sociolinguistics*, 2^η έκδ. [1^η έκδ.: 1980]. Cambridge: Cambridge University Press.
- Inoue, F. (1999) Classification of dialects by image: English and Japanese. Στο: D. Preston (επιμ.), *Handbook of perceptual dialectology*, τ. 1. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 147-160.
- Ioannidou, E. (2009) Using the “Improper” language in the classroom: the conflict between language use and legitimate varieties in education. Evidence from a Greek Cypriot classroom. *Language and education* 23 (3): 263-278.
- Johnstone, B. (2009) Pittsburghese shirts: commodification and the enregisterment of an urban dialect. *American speech* 84 (2): 157-175.
- Johnstone, B. (2011) Dialect enregisterment in performance. *Journal of sociolinguistics* 15 (5): 657-679.
- Κακριδή-Φερράρι, Μ. (2007) Στάσεις απέναντι στη γλώσσα. Στο: Α.-Φ. Χριστίδης (επιμ., σε συνεργασία με τη Μ. Θεοδωροπούλου), *Θέματα ιστορίας της Ελληνικής γλώσσας*. Στην *Πύλη για την Ελληνική γλώσσα* (http://www.greek-language.gr/greekLang/studies/history/thema_03/index.html). Τελευταία πρόσβαση: 20/7/2014).
- Κοντοσόπουλος, Ν. Γ. (2008) *Διάλεκτοι και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής*, 5^η έκδ. [1^η έκδ.: 1981]. Αθήνα: Γρηγόρης.
- Kounnari, E. (2006) Greek Cypriot children’s language attitudes in a bidialectal setting: the case of primary education in Cyprus. Στο: Ε. Φτιάκα, Α. Γαγάτσης, Ι. Ηλία & Μ. Μοδέστου (επιμ.), *Η σύγχρονη εκπαιδευτική έρευνα στην Κύπρο, Πρακτικά του 9^{ου} συνεδρίου παιδαγωγικής εταιρείας Κύπρου, 2-3 Ιουνίου 2006*. Λευκωσία: Πανεπιστήμιο Κύπρου, 691-704.
- Κουρδής, Ε. (1997) Παράγοντες κοινωνιογλωσσικού στιγματισμού του τοπικού ιδιώματος της Θεσσαλίας. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 17^{ης} ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, 22-24 Απριλίου 1996*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών, 577-590.
- Κουρδής, Ε. (2002) Απόδοση διαλεκτικής ταυτότητας από τους κατοίκους της πρωτεύουσας σε μορφές της επαρχιακής Ελληνικής. Στο: C. Clairis (επιμ.), *Γλωσσολογικές έρευνες για την Ελληνική, Πρακτικά του 5^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου Ελληνικής γλωσσολογίας, 13-15 Σεπτεμβρίου 2001*. Σορβόνη & Παρίσι: L’Harmattan, 321-324.
- Κουρδής, Ε. (2007) *Θεσσαλικό ιδίωμα: Από τα κοινωνικά σημεία στην γλωσσική ιδεολογία*. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Otsuji, E. & A. Pennycook (2010) Metrolingualism: fixity, fluidity and language in flux. *International journal of multilingualism* 7 (3): 240-254.
- Papapavlou, A. N. (1998) Attitudes toward the Greek Cypriot dialect: sociocultural implications. *International journal of sociology of language* 134 (1): 15-28.
- Papapavlou, A. N. (2001) Mind your speech: language attitudes in Cyprus. *Journal of multilingual and multicultural development* 22 (6): 491-501.

- Παπάς, Π. (2008) «Άντε μωρή βλαχάρα!»: Η Ερμηνεία των [li] και [ni] στην ΚΝΕ. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα: γλώσσα και κοινωνία. Πρακτικά της 28^{ης} ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, 21-22 Μαΐου 2007*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 303-313.
- Papas, P. (2006) Stereotypes and /n/ variation in Patras, Greece: results from a pilot study. Στο: F. Hinskens (επιμ.), *Language variation-European perspectives: selected papers from the third International Conference on Language Variation in Europe (ICLaVE3)*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 153-67.
- Παύλου, Π. (1997) Η χρήση της Κυπριακής διαλέκτου στις διαφημίσεις του ραδιοφωνικού ιδρύματος Κύπρου. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 17^{ης} ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, 24-26 Απριλίου 1996*, 617-627.
- Pavlou, P. (1999) Children's language attitudes in a bidialectal setting: some methodological observations and preliminary findings. Στο: A. Mozer (επιμ.), *Ελληνική γλωσσολογία, Πρακτικά του 3^{ου} διεθνούς γλωσσολογικού συνεδρίου για την Ελληνική γλώσσα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 882-891.
- Πλαδή, Μ. (2001) Γλωσσικές στάσεις και διαλεκτική υποχώρηση. Στο: *Μελέτες για την Ελληνική γλώσσα. Πρακτικά της 21^{ης} ετήσιας συνάντησης του Τομέα Γλωσσολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του ΑΠΘ, 12-14 Μαΐου 2000*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, 618-629.
- Preston, D. R. (2003) Language with an attitude. Στο: J. K. Chambers, P. Trudgill & N. Schilling-Estes (επιμ.), *The handbook of language variation and change*. Oxford: Blackwell, 40-66. Blackwell Reference Online.
(http://www.blackwellreference.com/subscriber/tocnode?id=g9781405116923_chunc_g978140051169235. Τελευταία πρόσβαση: 11/06/2013).
- Rensink, W. G. (1999) Informant classification of dialects. Στο: D. Preston (επιμ.), *Handbook of perceptual dialectology*, τ. 1. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins, 3-7.
- Robson, C. (2007) *Η έρευνα του πραγματικού κόσμου: ένα μέσο για κοινωνικούς επιστήμονες και επαγγελματίες ερευνητές*, μτφρ. Β. Νταλάκου, Κ. Βασιλικού. Αθήνα: Gutenberg.
- Sciriha, L. (1995) The interplay of language and identity in Cyprus. *The Cyprus review* 7 (2): 7-34.
- Silverstein, M. (1993) Metapragmatic discourse and metapragmatic function. Στο: J. A. Lucy (επιμ.), *Reflexive language*. Cambridge: Cambridge University Press, 33-58.
- Silverstein, M. (2003) Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life. *Language & communication* 23 (3-4): 193-229.
- Στάμου, Α. (2012) Αναπαραστάσεις της κοινωνιογλωσσικής πραγματικότητας στα κείμενα μαζικής κουλτούρας: αναλυτικό πλαίσιο για την ανάπτυξη της κριτικής γλωσσικής επίγνωσης. *Γλωσσολογία/Glossologia* 20: 19-38.
- Stuart-Smith, J. (2006) The influence of the media. Στο: C. Llamas, L. Mullany & P. Stockwell (επιμ.), *The Routledge companion to sociolinguistics*. London & New York: Routledge, 140-148.
- Tsamí, V., Archakis, A., Fterniati, A., Papazachariou, D., & V. Tsakona (2014) Mapping elementary school students' preferences for mass cultural literacy practices. Στο: Lemonidis Ch. (επιμ.), *Conference proceedings of the 1st international international conference education across borders, Florina, 5-7 October 2012*. Florina: University of Western Macedonia, Faculty of Education, 361-371.
- Τσιπλάκου, Σ. (2007) Γλωσσική ποικιλία και κριτικός εγγραμματισμός: συσχετισμοί και παιδαγωγικές προεκτάσεις. Στο: Η. Γ. Ματσαγγούρας (επιμ.), *Σχολικός εγγραμματισμός: λειτουργικός, κριτικός και επιστημονικός*. Αθήνα: Γρηγόρης, 466-511.